

דיני פסח (תשפ"ד)

הנהגות חודש ניסן

א. אין אומרים תחנון בכל חודש ניסן, ואין אומרים אב הרחמים וצדקתך בשבת (שו"ע סי' תכ"ט ס"ב), והטעם לפי שרוב החודש בקדושה שיי"ב נשיאים הקריבו ביי"ב ימים הראשונים, וכן ימי הפסח, לפיכך עושין אותו כולו 'קודש' (מ"ב שם סק"ז והיינו שהרוב הוא סימן על קדושת החודש), ואולם אחר הפסח שהם ימי הספירה אף שאין מזכירין נשמות אומרים אב הרחמים (מ"ב רפ"ד סק"ח).

ב. אין מספידין בכל חודש ניסן (שו"ע שם), ואולם מותר להספיד לחכם בפניו, וצריך המספיד לומר שמקצר בהספד מפני חודש ניסן ורק מספיד מפני כבוד התורה (חוט שני סח פ"א סק"ג).

ג. אין מתענים בכל חודש ניסן, אפילו תענית של "יאראצייט" (רמ"א שם), אבל חתן וכלה מתענים בו אפילו בר"ח ניסן, ואם הם חלשים יש להקל (מ"ב שם סק"י חוט שני פסח שם), ובכלל זה אין מתענים בערב ר"ח אייר (מ"ב שם), ואין אומרים בו סדר יו"כ קטן.

ד. נוהגים שלא לעלות לבית הקברות בחודש ניסן, ואם חל יום היארצייט בניסן מקדימים ועולים בערב ראש חודש (חוט שני שם וכן הורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל לכל השואלים שאין עולים לבית הקברות אפילו ביארצייט).

ה. נוהגים שלא לאכול מצה מראש חודש ניסן כדי שתהא חביבה בשעת מצותה (מ"ב סי' תע"א סק"ב), ובכלל זה אין אוכלים מצת חמץ משום שבזמנינו טעמה שווה למצה הנאכלת בפסח, וודאי שאין אוכלים מצה נפוחה או כפולה דבכלל מצה היא מעיקר הדין (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל ע"י מ"ב שם), אבל אכילת מצה מטוגנת אינה בכלל האיסור (הגר"ש אלישיב זצ"ל וכן הורה דאין למנוע מקטנים לאכול מצות עד ערב פסח, וכן באופן שצריך את המצה לחם משנה מותר לאוכלה).

ו. מנהג ישראל מזמן התלמוד לחלק קמחא דפסחא לנצרכים לפסח, ואינו חיוב מהלכות צדקה בלבד אלא מדיני החג ולכך אף עני חיוב ליתן קמחא דפסחא (ע"י משנת יעבץ או"ח ס"ז), והוא חיוב גמור ואינו ניתן ממעשר כספים (ע"י מ"ב שם סק"ו), אבל י"א דבזמנינו שאין קובעים סכום קבוע בכל עיר הרי הוא כשאר מעות צדקה ויכול ליתן מכספי מעשר (שלמי מועד פרק ס"ז והגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

ז. השבת שלפני פסח נקראת שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו (שו"ע סי' ת"ל ס"א), ומנהג אשכנז לומר במנחה ההגדה מתחילתה עד לכפר על עונותינו (רמ"א שם), והגר"א לא היה אומר כן (ביאור"ל שם), ונהגו לברך זה לזה בלשון "שבת הגדול מבורך" (חיד"א במחזיק ברכה סי' ת"ל), ונוהגים שהרב דורש בשבת זו בענייני דיומא ומתעטף בטלית (ע"י מ"ב סי' תכ"ט סק"ב כדי לצאת ידי חיוב שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח), ובמוצאי שבת הגדול אין אומרים 'ויהי נועם' כיון שיש יו"ט באמצע השבוע (רמ"א סי' רצ"ה).

מכירת חמץ

ח. מנהג ישראל למכור את החמץ לגוי על ידי שממנה את הרב לשלוחו למכור את החמץ לגוי ולקנותו בחזרה לאחר הפסח, ובמכירה זו כלול מכירת החמץ עצמו והשכרת המקומות שהחמץ מונח בהם, ונוהגים לעשות גם קנין סודר כדי לחזק את המכירה, וחותרם על שטר הרשאה לרב שהוא ממנה אותו להיות מורשה למכירת חמצו, ומי שאינו יכול לחתום בעצמו על שטר הרשאה ימנה שליח ויכתוב השליח את שם המשלח ופרטיו, וכן אם אשתו או בני ביתו מוכרים עבורו את החמץ יש למנותם שליח.

ט. רבים מחמירים ואין מוכרים חמץ גמור אלא רק דברים שיש בהם חשש ותערובת חמץ (מעשה רב אות קצ"א שכן הורה הגר"א לתלמידיו), אא"כ יש הפסד גמור כמו בעלי חנויות או מוסדות, ומ"מ אם נמכרו כדין אין לאוסרם אחר הפסח (חוט שני ע"י ק"א).

י. יש שעושים "מכירת י"ג" ומטרתם להשכיר ביי"ג את המקומות שרוצים להפטר בהם מבדיקת חמץ, ואולם י"א דדי במכירת י"ד כדי להיפטר מבדיקה, והיינו דאותם מקומות שמשכיר ומוכר החמץ שבהם לגוי ממחר יום י"ד לכל ימי הפסח פטור מבדיקה כבר בליל י"ד אפילו שבזמן הבדיקה עדיין ברשות ישראל (מ"ב סי' תל"ו סק"ב ומסיק דהמוכר ביי"ג שפיר עדין טפי).

יא. היוצא מא"י לחוץ לארץ תוך שלושים יום דמחוייב לבדוק לילה קודם יציאתו (ע"י שו"ע סי' תל"ו ומ"ב שם) ואותו יהודי מחמיר שלא לסמוך על מכירת י"ד, נראה דאם רוצה להפטר מבדיקה במקומות מסוימים קודם נסיעתו אין יכול לסמוך על המכירה שימכור לעתיד ביי"ג כיון שחיובו הוא בלילה קודם נסיעתו ומכירת י"ג ביחס אליו היא כמכירת י"ד ועליו למנות שליח קודם נסיעתו שיבדוק בזמנו או שישכיר קודם נסיעתו את הדירה לישראל שיתחייב בבדיקה בזמנו (ושמעתי ממו"ר הגר"ש ברמן זצ"ל דהחיוב בדקה באור ליי"ד אינו דוקא בתאריך הנ"ל שהרי במפרש ויוצא בשירא חיובו בלילה קודם יציאתו וע"כ דהחיוב הוא בלילה האחרון שיכול לבדוק שבכל אדם זה בליל י"ד ובמפרש ויוצא בשירא הוא לילה קודם יציאתו, ואמנם כתב הרמ"א שם דבבדיקה תוך שלושים יום אין מברך, אבל בביאור"ל שם הביא דעת הב"ח ושכן כתב הריטב"א שמברך, והשאייר להלכה בצ"ע, ומהגר"ש רזנבלט שליט"א שמעתי דלדעת הרמ"א שם דאין מברך וטעמו מבורר בגר"א משום שאין מבער את החמץ בתוך שלושים יום רק מוציאו מבית זה לבית אחר א"כ נמצא דחיוב בדקה נשאר בזמנו ושפיר מועיל על זה מכירת י"ג).

יב. אין להשתמש במקומות שהשכיר לגוי אלא בשימוש ארעי שעל שימוש ארעי אין הגוי מקפיד (חזו"א סי' קכ"ד), ולכן המשכירים את ביתם לגוי לכל ימי הפסח ובליל י"ד ישנים בביתם לא ישכירו את ביתם במכירת י"ג כיון ששינה נחשבת כתשמיש קבוע, ואולם יכולים להישאר בביתם ביום י"ד גם אחרי זמן מכירת חמץ שאינו שימוש קבוע אלא זמני.

יג. את החמץ הנמכר לגוי ואת כלי החמץ יש להניח בארון מיוחד ולסוגרו במפתח (מ"ב ס"י תנ"א ס"א), ואם אין לו מפתח יסגור את הארון בדבק ויכתוב עליו שנמכר לגוי (הליכות שלמה פסח פ"ו), והמנהג לסמן המקומות שיש בהם חמץ הנמכר לגוי.

יד. צריך לפרט בשטר היכן מונח החמץ או שיכתוב: "בכל המקומות המסומנים" (שו"ת אגרות משה או"ח ס"י ק"ט), ובדיעבד אף אם לא פירט בשטר אלא סמך על הנוסח שמוכר את החמץ בכל מקום שנמצא מועיל (עי' חוט השני עמ' רנ"ח).

טו. מי שנוסע לימי הפסח ומשכיר את ביתו לגוי צריך לציין בשטר ההרשאה את המקום שבו יוכל הגוי לקבל את המפתח, וכשנמצא בבית ומשכיר רק חלקים מהבית יוכל לקבל את המפתח אצל בני הבית (עי' שעה"צ ס"י תמ"ח סק"ז וחוט שני שם עמ' ק"ב).

מוצרים שאין צריך למוכרם במכירת חמץ

טז. קטניות אף לבני אשכנז הנוהגים שלא לאכלם בפסח מ"מ אין צריך למוכרם במכירת חמץ, ולכן מרגרינה ושמן סויה, ובמבנה המיוצרת מבוטנים או תירס הם קטניות וא"צ למוכרם, וכן מיונו אין בו חמץ בדרך כלל אלא קטניות, אבל חרדל ומאכלים העשויים מסויה הרי הם תערובת חמץ וצריך למוכרם לגוי.

יז. ויסקי, בירה ושמרי בירה הם חמץ גמור ועדיף שלא למוכרם לגוי, אבל קמח וסולת אינם אלא תערובת חמץ ומוכרם לגוי.

יח. רוב האלכוהול בארץ ישראל עשוי מקטניות או סוכר ובכלל זה כוהל רפואי ומגבונים לחים ואפשר להשתמש בהם בפסח, ואמנם צריך לבדוק שהמוצר אינו מיוצר בחו"ל שהאלכוהול שם הוא חמץ.

יט. יין ומיץ ענבים שאין עליהם השגחה לפסח אינם חמץ ואין צריך למוכרם לגוי ובכלל זה בשר ועופות שנקנו במשך השנה.

כ. מוצרי ניקוי כמו אקונומיקה אין צריך למוכרם לגוי, ואף אפשר להשתמש בהם בפסח ולא טעונים הכשר מיוחד.

בדיקת חמץ

כא. בתחילת ליל י"ד בצאת הכוכבים חייב לבדוק את החמץ שברשותו לאור הנר (שו"ע ס"י תל"א ס"א), ובמקומות שאי אפשר לבדוק בנר יכול לבדוק בפנס (הליכות שלמה פסח פ"ה ס"א), וזה כולל כל שטח שבבעלותו כגון בית, מחסן, חנות, משרד, מכונית ותיבת הדואר, ואמנם מה שרואים לאור החשמל כמו במרכז החדרים א"צ לבדוק לאור הנר (עי' הלכות חג בחג פ"ה בהגהה).

כב. המשכיר את דירתו לגוי ישאיר חדר מיוחד כדי לקיים בו מצות בדיקת חמץ, זולת אם יש לו חדר מיוחד במקום שמתארך בו בפסח שיקיים שם מצות בדיקת חמץ (שו"ע ס"י תל"ו ס"ג דחובת הביעור חובת הגוף היא ועי' שו"ת חת"ס או"ח ס"י קל"א).

כג. בבית משותף חייב כל אחד מהדיירים לבדוק את חדר המדרגות מהכניסה עד הקומה בה הוא דר (הגר"י קרליץ זצ"ל), וטוב שהשכנים ימנו שליח לבדוק עבור כולם את חדר המדרגות או שכל אחד יבדוק בקומה שלו.

כד. אין צריך לבדוק את הרצפה לאחר שניקו אותה ואף לא את החריצים שבין המרצפות (הוראת מרן החזו"א זצ"ל).

כה. מי שאינו יכול לבדוק בליל י"ד את כל הבית יתחיל לבדוק בלילות הקודמים לאור הנר בלא ברכה, וישאיר חדר אחד ללא בדיקה כדי לקיים מצות בדיקה בזמנה בברכה (עי' מ"ב ס"י תל"ג סק"א ובשעה"צ שם סק"ה דמדברי האחרונים משמע דאפילו לכתחילה יכול לבדוק בליל י"ג לאור הנר אם מתכוין לשם מצות בדיקה, ואולם בחק יוסף תמה עליהם דיפסיד בכך את הברכה, ולכך מסיק דרשאי הוא לבדוק בלילות הקודמים לליל י"ד אבל ישאיר חדר אחד לבדיקה בזמנו בברכה וכ"כ בשו"ע הגר"ז ס"ז), ולכן הרוצה להפטר מבדיקת הארונות בליל י"ד ידאג שמיד לאחר שהנשים מנקות את הארונות קודם הפסח יבדקו שם בלילה לאור נר או פנס.

כו. בית הכנסת חייב בבדיקה והגבאי יבדוק או ישלח אחר במקומו, ונכון שיבדוק קודם בביתו ויכוין בברכה שמברך בביתו גם על ביהכנ"ס, ומ"מ הרוצה לברך הרשות בידו, אך אינו יכול לבטל את החמץ שאינו שלו, ואולם יש על גבאי ביהכנ"ס למכור את החמץ לגוי (שו"ע ס"י תל"ג ס"ז), וצריך כל אחד מהמתפללים לבדוק את התא שלו בביהכנ"ס והגבאים יבדקו את שאר ביהכנ"ס.

כז. הורים מבוגרים שמינו שליח לבדוק את דירתם ראוי שיסייעו קצת בבדיקה דמצוה בו יותר מבשלוחו (מ"ב ס"י תל"ב סק"ח).

כח. השוכר בית חייב בבדיקת חמץ כשקיבל מפתח קודם י"ד אפילו שעדיין לא נכנס לגור בו (שו"ע ס"י תל"ז ס"א), אבל אורחים אצל בעה"ב והמתארחים אצל ההורים א"צ לבדוק, ובעה"ב חייב לבדוק, ואם בעה"ב אינו בודק יבדקו הם בלא ברכה משום שמא יבא לאוכלו (שו"ע הגר"ז תל"ב ס"ח ומג"א שם סק"י, ועי' מקור חיים ס"י תל"ז שאסור לגור בבית בלא בדיקה ונחשב כבית שאינו ראוי למגורים).

כט. המתארח בבית מלון דינו כדין שוכר בית, וחייב לבדוק את חדרו בברכה ולבטל החמץ (מ"ב ס"י תל"ז סק"ו דהשוכר זוכה בחמץ שבחדר), ואם הגיע לשם באמצע הפסח יברר אם בדקו את החדר כדין, ואם לא בדקו בודק את החדר בברכה (עי' שו"ע ס"י תל"ה ס"ח).

ל. בחורי ישיבה צריכים לבדוק את חדרם ואת הארונות שלהם בישיבה ליל י"ד בברכה למרות שלא יהיו שם בפסח משום שהחדר מושאל להם, ואם אינם יכולים לבדוק בליל י"ד יבדקו באחד מהלילות הקודמים בלא ברכה (הליכות שלמה פ"ה סק"יז), ואם מצאו חמץ בבדיקה ישרפו החמץ כדין יוצא בשיירא שאם לא נכנס לבית אחר עד פסח שורף חמצו (פמ"ג א"א תמ"ה סק"ג וכה"ח שם סק"יז ושהע"צ שם סק"יז), ואם בזמן הבא מחליף הבחור את חדרו אין צריך לבדוק (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

לא. השוכר מכונית בחו"מ חייב בבדיקה, אך אין לברך על בדיקה זו דעל בדיקת מטלטלים אין מברכים (באה"ט ס"י תל"ו סק"י בשם ח"י כיון דכתיב תשבתו שאור מבתים דעיקר המצוה לבדוק ולבער חמץ מהבית ממש).

סדר בדיקת חמץ

לב. אסור לאכול אכילת קבע או לעשות מלאכה חצי שעה קודם הבדיקה (שו"ע ס"י תל"א ס"ב), אבל טעימה בעלמא דהיינו פת כביצה או פירות אפילו הרבה מותר לאכול, אבל בהגיע זמן הבדיקה גם זה אסור (מ"ב שם סק"ו).

לג. נוהגים להתפלל ערבית ואח"כ לבדוק, ויש להמנע משהיה ושיחה אחר תפילת ערבית אלא ילך מיד לבדוק.

לד. יטול ידינו קודם הבדיקה (מ"ב ס"י תל"ב סק"ב), ויברך על ביעור חמץ, וכל עסק החמץ דהיינו הבדיקה והביעור נגרר אחר הברכה בשעת הבדיקה שהיא תחילת הביעור (רא"ש סוף מס' פסחים סוד"ה ואחר שאינה), ולא ידבר עד לאחר הבדיקה (שו"ע שם), ואם יש לו מטלטלין לבדוק יבדקם מיד לאחר שבדק את ביתו ולא ידבר עד שיבדוק גם אותם (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

לה. אם דיבר קודם שהתחיל לבדוק יחזור ויברך (מ"ב שם סק"ה), אולם אם דיבר לאחר שהתחיל כבר לבדוק מעט אי"צ לחזור ולברך, ובדברים שהם צורך הבדיקה אפשר לדבר אף לכתחילה (מ"ב שם סק"ו), ואם התחיל לבדוק במקום שאין מכניסים בו חמץ כגון במרצפות כדרכם של בני אדם ודיבר צריך לחזור ולברך (מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

לו. אם התחיל לבדוק בלא ברכה יברך כל זמן שלא סיים בדיקתו (רמ"א תל"ב סק"א), ואם סיים בדיקתו יכולים בני ביתו לפזר חמץ ולחייבו בדיקה פעם נוספת כדי שיוכל לברך ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה שהרי הברכה היא על הביעור שלמחרת, ואם לא בירך בשעת הבדיקה י"א שצריך לברך למחרת בשעת השריפה (עי' מ"ב שם סק"ד והט"ז כתב דאף אם לא הניח פתיתים ולא מצא חמץ בבדיקתו שפיר הוי דהברכה קאי על מה שיבער למחר בודאי את מה שישיר מאכילתו ע"י מ"ב תל"ב סק"ג).

לז. בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים (שו"ע שם ס"ב) וההליכה מבית לבית לא הוי הפסק (מ"ב שם סק"ז), ואמנם אם בודק ביתו וחנותו והחנות בחצר אחרת י"א דצריך לחזור ולברך (מ"ב שם בשם הח"א), אך הרבה פוסקים סוברים דכיון שכולם מצוה אחת היא לבער החמץ מרשותו אין ההליכה הפסק (מ"ב שם), אבל אם בדק אצל הוריו הזקנים ובירך שם ואח"כ הולך לבדוק בביתו צריך לחזור ולברך דהיא מצוה נוספת (ודומה למש"כ השו"ע ס"י ח' ס"ג שהלובש טלית קטן בביתו ובירך עליו שצריך לחזור ולברך בבית הכנסת על הטלית גדול משום שההליכה מביתו לבית הכנסת הוי הפסק כיון שכל טלית היא מצוה בפני עצמה).

לח. יכול לשתף בבדיקה את בני הבית הגדולים, וה"ה אחרים שאינם מבני ביתו, ויעמידם אצלו בשעה שמברך ויבדקו על סמך הברכה שלו (עי' שו"ע תל"ב ס"ב וע"י מ"ב סק"ח דביעור יכול לסמוך על קטנים בני דעת), ואם בעה"ב אינו בודק ומעמיד שליח לבדוק, השליח מברך שהרי הוא כשלוחו לענין ברכה (מ"ב שם סק"י ומדברי המ"א סק"ו משמע דהטעם הוא שעושה המצוה הוא המברך).

לט. נוהגים להניח עשרה פתיתים של חמץ קודם בדיקת חמץ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה (רמ"א שם ומ"מ י"א דאם לא הניח פתיתים אין ברכתו לבטלה דאין המצוה למצוא את החמץ אלא לחפש אחר החמץ ולודאות שאין חמץ ומה שמברך על ביעור היינו שיבער אם ימצא ע"י מ"ב שם), ויש בהנחתם סוד גדול (באה"ט שם סק"ח בשם האר"ז), ויעשה זאת מי שאינו בודק את החמץ שאם יניחם הבודק אין לבדיקה שלו טעם שהרי יודע היכן הניח כל דבר, ומ"מ אם אין מי שיניח במקומו יניח הוא את הפתיתים בעצמו (ושמעתי שמרן הסטיפלר זצ"ל הניח בעצמו את הפתיתים לפני מעריב ובדק אחרי מעריב, וכשנשאל על כך אמר שעד אחרי מעריב הוא שוכח היכן הניח, ומו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל היה נוהג שאחד מעשרה פתיתים יהיה בשיעור כזית כדי לצאת ידי הסוברים שאין חובת ביעור בפחות מכזית, ע"י ס"י תמ"ה סק"י בשם האחרונים).

מ. י"א דבזמנינו אם לא הניחו פתיתים אין לברך על הבדיקה (הגר"ש אלישיב זצ"ל וע"י שעה"צ שם סק"יב דכהיום שהמנהג לכבד ולנקות את הבית מכל חשש חמץ קודם ליל י"ד יש למנהג זה עיקר מדינא), וי"א שחובה לברך גם אם לא הניחו פתיתים דיסוד בדיקה בזמן הזה הוא פיקוח על הבדיקה אם בדקו היטב (הגר"ש אויערבך זצ"ל), ויש להניח את הפתיתים קודם הלילה שאם יניחם אח"כ נמצא שבזמן חלות הבדיקה הבית היה בודק מחמץ ונפטר מבדיקה וכשמניח את הפתיתים מתחייב חיוב בדיקה מחדש והברכה שמברך לא תחול למפרע על כל הבדיקה שבדק תוך שלושים (שיעורי ליל שבת 113 תשע"ח עפ"י הח"י תל"ג סק"ו מובא בדרשו תל"ג הערה 4 שהמברך בליל הבדיקה על חדר אחד שהשאיר אינו בודק נחשב עובר לעשייתו למפרע).

מא. המנהג להניח פתיתים הוא דווקא אם בודק בזמנו בליל בדיקת חמץ אבל אם יוצא מביתו לפני ליל י"ד שדינו לבדוק החמץ בלילה לפני נסיעתו אין צריך להניח פתיתים חמץ שהרי אז אינו מברך (שו"ת מנחת יצחק ח"ח ס"י ל"ה).

ביעור וביטול חמץ

מב. מנהג ישראל שמבערים את החמץ ע"י שריפה (רמ"א ס"י תמ"ה סעי' א' דחוששים לדעת ר"י שביעור חמץ בשריפה, ולכן ישאיר לפחות כזית לקיים מצות שריפה), וע"כ יזהר שלא לבטל את החמץ אלא לאחר שריפת חמץ כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו (רמ"א שם), וכן יזהר שלא לשפוך על החמץ חומרי בעירה הפוסלים אותו מאכילת כלב קודם ביעורו, ומ"מ אין מקיים מצות תשבתו בשפכת חומרי בעירה כיון שלאחר זמן מתנדפים החומרים וחוזר ונעשה ראוי לכלב (פוסקים).

מג. אחר שנתבער החמץ יאמר נוסח הביטול, וחייבים להבין פירוש המילים של הביטול, ולכן אם אינו מבין את הנוסח בארמית עליו לאומרו בלשון הקודש (עי' רמ"א ס"י תל"ד ס"ב): "כל חמץ ושאר שיש ברשותי שראיתו ושלא ראיתו שבערתו ושלא בערתו יבטל ויהיה הפקר כעפר הארץ" (מ"ב שם סק"ח), וי"א את נוסח הביטול ב' פעמים בתחילה בלא המילה הפקר, ובפעם השניה חוזרים ואומרים עם המילה הפקר שהרי אם הוא בטל אינו הפקר ואם הוא הפקר אינו בטל (עי' הלכות חג בחג פ"ח ס"ב).

מד. יש לבער ולשרוף את החמץ קודם המכירה, דחמץ שנמכר לגוי לא התחייב בבדיקה וביעור ויש חשש דברכתו לבטלה, ועל כן צריך למהר ולשרוף את החמץ מיד אחר תחילת שעה חמישית השנה עד השעה 10:10 שאז בביה"ד של הגאב"ד הגר"מ זצ"ל נמכר החמץ לגוי (ויש בתי דין שמציינים בשטר ההרשאה חוץ מעשרה פתיתים ואותם אינם מוכרים לגוי ושפיר מקיימים בהם מצות בדיקה וביעור, וכן שמעתי מהגר"ד לנדו שליט"א שמציינן כך בשטר מכירה שלו, ואמנם הגר"מ קרליץ זצ"ל חשש שמא יעלם אחד מהפתיתים, ולכן הורה למכור לגוי את כל החמץ), ואולם לאחר השריפה יש להמתין קצת ולא לבטל מיד את החמץ אלא להמשיך ולהתעסק בביעור עד לאחר שודאי נמכר החמץ לגוי ורק לאחר מכן יבטל את החמץ כיון שיש לבטל את החמץ לאחר המכירה דלאחר שביטל והפקיר את החמץ אין טעם למכירה, ומ"מ יש טעם גם לביטול אחרי המכירה דחיישינן שהמכירה היא ערמה.

מה. אם בדק ושכח לברך י"א שיכול לברך בשעת הביעור וי"א שלא נתקנה הברכה כי אם בשעת הבדיקה ולדעתם יברך בשעת שריפה בלא שם ומלכות, ומ"מ הרוצה לברך אין מוחים בידו (מ"ב ס"י תל"ב סק"ד), ואם שלח שליח לבדוק ובירך השליח לא יברך בעה"ב בשעת הביעור כיון שהשליח הוא שלוחו גם לענין ברכה (מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

מו. פחי אשפה בבית משותף י"א דאין חייב לבערם שהרי הוא הפקר ומאוס ולא חיישינן שמא יבא לאוכלו (הגרי"ש אלישיב זצ"ל), ואולם אין להשליך חמץ לפחי האשפה לאחר זמן ביעור חמץ שהוא סוף שעה חמישית אלא חייב להוציאו מרשותו ולבערו כדין (ע"י שו"ע הרב תמ"ה ס"ב), וי"א דחייב לבער חמץ הנמצא בפח אשפה ברשותו או בחצר משותפת, ועל כן שופכין נפט או אקונומיקה לפחי האשפה כדי שלא יהא החמץ ראוי לאכילת כלב (שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' נ"ו כך נהג מרן הסטייפלר זצ"ל וכן יכול למכור את החמץ שבפחי אשפה לגוי אבל עליו לא להשתמש בפחי אשפה כל הפסח), **ופחי אשפה טמונים** שמיועדים לתושבי כל הסביבה אינם נחשבים בבעלות בעלי החצר ואין צורך לבער החמץ משם.

מז. מי שגר בבית משותף שיש שם שכנים שאינם שומרים תורה ומצוות ויש חשש שאוכלים חמץ בפסח ומשליכים החמץ לפחים בעיצומו של חג הפסח, עליו להפקיר את חלקו בחדר הפחים ולא להשתמש בפחים כל חג הפסח (צבא הלוי).

תענית בכורות

מח. הבכורים מתענים בערב פסח זכר לנס שנצלו ממכת בכורות, ואחד בכור מאב לבד או מאם לבד אפילו אם הפילה אמו לפני שנולד, אבל נקבות בכורות אינן מתענות שהתורה לא נתנה קדושת בכורות לנקבה לשום דבר (שו"ע סי' ת"ע סעי' א' ו' ומ"ב שם).

מט. בכור קטן שאינו מתענה אביו מתענה עבורו, ואם האב בכור האם מתענה עבורו, ואם קשה לה יש להקל שתענית האב תעלה גם עבור בנו (מ"ב שם סק"ט), **ואם הקטן מסיים או משתתף בסיום מסכת אי"צ אביו להתענות עבורו** (הכרעת מרן הגרי"ז זצ"ל, וטעמו שהחיוב הוא של ה**בן** ואביו מתענה במקומו ולא כהסוברים שהחיוב מוטל על האב ואין מועיל סיום הבן).

נ. ה**נולד** בניחות קיסרי (יוצא דופן) ספק אם מתענה תענית בכורות (חק יעקב שם סק"ב), וראוי שישתתף בסיום.

נא. גר צדק בכור לאביו פטור מלהתענות משום שאין אצלו קדושת בכורה, ועוד שהרי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי (שמעתי מהגר"ח קניבסקי זצ"ל, ואולם בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ק"י"ז מסתפק בזה, ומסיק דראוי שישתתף בסעודת מצוה).

נב. חתן בכור בתוך שבעת ימי המשתה פטור מתענית בכורות (בן איש חי פ"ו צו אות כ"ה).

נג. נוהגים להקל בתענית זו ולפטור התענית ע"י אכילה בסעודת מצוה כמו סעודת ברית מילה או פדיון הבן, וכן בסעודת סיום מסכת, ואמנם עד שיאכלו בסעודת המצוה הרי הם חייבים בתענית, ונוהגים שאחרי תפילת שחרית מתקבצים הבכורים ומסיימים לפנייהם את המסכת ואח"כ עושין סעודה (מ"ב שם סק"י), והיום מסתפקים בכיבוד קל בלבד.

נד. יש לבכורים להקפיד ולהשתתף בסיום עצמו ולהבין מה שלומדים בשעת הסיום (ע"י בן איש חי שנה א' פ' צו סכ"ה), אולם בדיעבד אם השתתף בסעודה בלבד ולא שמע את הסיום נפטר מהתענית (חוט שני שם).

נה. בכור אבל תוך שבעה שאינו יכול להשתתף בסיום שהרי אבל אסור בדברי תורה, מ"מ יכול להשתתף ולאכול מסעודת המצוה (לקט יושר ח"ב עמוד צ"ח שהעיד שאבל אכל בסעודת סיום בבית רבו התרוה"ד).

ערב פסח

נו. משכימין מוקדם לתפילת שחרית כדי שיספיקו לגמור הסעודה עד סוף זמן אכילת חמץ, ואין אומרים "מזמור לתודה" בערב פסח ובחוה"מ (רמ"א סי' תכ"ט ס"ב ומ"ב סק"ג), ומנהג הספרדים שאף בחוה"מ אומרים מזמור לתודה.

נז. מותר לאכול חמץ עד השעה 9:55 וסוף זמן שריפת חמץ וביטול חמץ עד השעה 11:17.

נח. אחר סיום אכילת חמץ בערב פסח ינקה שיניו עם קיסם וכניסנו בין השיניים כדי שלא ישאר שם חמץ דבוק (בן איש חי פ"ו צו).

נט. יש לנוח בערב פסח כדי שיוכלו להיות ערים בלילה ולספר ביציאת מצרים (מרן הגרי"ז זצ"ל היה תמה על כך שמדקדקים להיות ערים בשבועות שהוא רק מנהג, ואילו בליל פסח שחייבים מדינא לספר ביציאת מצרים כל הלילה אין נוהרים בזה).

איסור אכילת מצה בערב פסח

ס. אסור לאכול מצה בערב פסח, ואיסור זה נוהג רק מעלות השחר אבל בליל ערב פסח מותר (רמ"א סי' תע"א ס"ב), ואמנם ישראל קדושים נוהגים שלא לאכול מצה מראש חודש (מ"ב שם סק"ב).

סא. קטן שאינו מבין מה שמספרים בלילה על יציאת מצרים מותר להאכילו מצה כל היום (רמ"א שם), ואפשר להקל בזה לפחות עד גיל חמש (הגרי"ש אלישיב זצ"ל), אבל אם יש בו דעת להבין אין להאכילו מצה, ואין חילוק בין קטן לקטנה (מ"ב שם סק"ג).

סב. אסור לאכול עוגות מקמח מצה בערב פסח כיון שיש עליהם שם מצה ואם קובע עליהם סעודה צריך לברך ברכת המזון (רמ"א סי' תע"א ס"ב), אבל האוכלים שרויה מותר להם לאכול 'קנידלך' או מצה מבושלת כיון שבישול מבטל שם מצה לגמרי ואף אם קובע עליהם סעודה אין מברך ברכת המזון (מ"ב שם סק"כ ודעת הגר"א בשיטת הרמב"ם שאין לאכול מצה מבושלת בערב פסח ע"י שעה"צ סי' תמ"ד סק"א), ומצה המטוגנת בשמן ספק אם מותר לאוכלה (ע"י שעה"צ שם סק"כ).

סג. מצה עשירה העשויה עם מי פירות מנהג האשכנזים שלא לאוכלה כלל בימי הפסח, ומנהג זה הוא מזמן איסור חמץ בערב פסח (מ"ב שם סק"י), ואין לשנות אלא לחולה ולזקן הצריכים לכך (רמ"א תס"ב ס"ד).

סד. משעה עשירית אחר הצהריים שעה 3:57 אסור לאכול כל דבר העשוי מדגן כדי שיאכלו בלילה המצה לתיאבון ולכן משעה זו אסור לאכול מצה עשירה (למנהג הספרדים) או קנידלך (להאכלים שרויה), אבל מותר לאכול מעט פירות ודגים (סי' תע"א ומ"ב סק"כ).

סה. בערב פסח אחר חצות היום **שעה 12:39** שהוא זמן שחיטת הפסח **אסור לעשות מלאכה גמורה כמו כיבוס, תפירת בגד, או תספורת, ומלאכה שמקבלים עליה שכר אסורה** אפילו אינה מלאכה גמורה (שו"ע סי' תס"ח סי"א ובי' ומ"ב שם), אבל מכירה או קניה בחנות לצורך המועד מותרת (מבית לוי).

סו. מי שהתחיל במלאכה קודם חצות צריך להפסיק כשמגיע חצות (מ"ב שם סק"א), אבל אם המלאכה נגמרת מעצמה אי"צ להפסיק ומותר אף להתחילה סמוך לחצות כגון להפעיל מכונת כביסה ולתלות אח"כ את הכביסה ליבוש (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

סז. אם לא הסתפר לפני חצות יכול להסתפר ע"י גוי דלא אסרו אמירה לגוי אחר חצות (מ"ב שם סק"ה), ובמקום הדחק יש להקל שיספר את עצמו (רמ"א יו"ד שצ"ט ס"ג, ושי"ך שם סק"ב ואולם שו"ע הגר"ז שם אוסר), ובכל אופן יש לעשות שאלת רב.

סה. יש לגזור **צפרנים** קודם חצות, ואם שכח יש להקל גם לאחר חצות (מ"ב שם).

סט. מותר לתקן בגד ישן שנקרע קצת או כפתורים לצורך יו"ט ואפילו מעשה אומן, ובלבד שיעשה בעצמו או ע"י אחר בחינם, אבל בגד חדש הרי הוא מלאכה גמורה ואסור (מ"ב שם סק"ח).

ע. מותר לכתוב לעצמו דרך לימודו (שו"ע שם ס"ב), אבל סופרי סת"ם אסורים במלאכתם אחר חצות (מ"ב שם סק"ט).

עא. מותר לגהץ את בגדיו כשצריך הבגד ליו"ט (הוראת מרן החזו"א זצ"ל), וכן מותר לצחצח נעלים אחר חצות (מבית לוי).

עריכת הסדר

עב. ראוי להקדים ולהכין קודם עריכת הסדר שיעורי כזית מהמצות עבור כל אחד מבני הבית כדי שבשעת הברכה יוכל לחלק מיד את המצות ולא יפסיק בין הברכה לאכילה.

עג. אם שכחו להפריש תרו"מ מהמצות אפשר לתת לקטן 'מופלא הסמוך לאיש' בגיל שתים עשרה ויום אחד שיפריש חלה שהרי נדרו נדר והקדשו הקדש (מהרי"ל דיסקין), ויתן לבן קטן של אחרים אבל לא לבנו משום איסור של בנד (חשו"ק חמד פסחים עמ' תס"ט).

עד. צריך לשתות ארבע כוסות על הסדר (שו"ע תע"ב ח'), כוס ראשון אומרים עליו **קידוש**, כוס שני אומרים עליו את **ההגדה**, כוס שלישי **ברכת המזון**, וכוס רביעי גומרים עליו את **ההלל** (רמב"ם פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"י).

עה. מניחים גביע או כוס שלמה שיש בה שיעור לכל אחד מהמסובים כולל קטנים וקטנות שהגיעו לחינוך (שו"ע סי' תע"ב סי"ד), (והסטייפלר זצ"ל הקפיד לשתות את הדי' כוסות בין אדם בכוס של זכוכית כדי שיראה מטעם הפסוק "אל תראה יין כי יתאדם") ונוהגים להניח כוסות גם לקטנים שלא הגיעו לחינוך, ודי לשים להם כוסות קטנות (חק יעקב שם סק"ז בשם המהרי"ל).

עו. י"א שאין יוצאים ידי חובת ד' כוסות אלא **בין** שיש בזה שמחת יו"ט ודרך חירות (הגר"מ פינשטיין והגר"ש אלישיב זצ"ל), ואפשר למזוג חצי או שלישי כוס יין והיתר מיץ ענבים (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל), וי"א שאפשר לצאת **במיץ ענבים** (הגר"נ קרליץ זצ"ל וכן נהג מרן החזו"א זצ"ל אך ראוי להשתמש **במיץ מאה אחוז ענבים**), ומ"מ יש להתאמץ ולשתות יין שיש בכך הידור במצות ד' כוסות (ראש הישיבה הגאון רבי שמואל רוזבסקי זצ"ל, והראיה מנדרים מט ע"ב דרבי יהודה חש בראשו מפסח עד עצרת משום הד' הכוסות ששתה ומדוע לא שתה מיץ ענבים? ועל כרחך דיש הידור בין, וראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין זצ"ל העיר להגר"ש דבזמנם לא היה מיץ ענבים בפסח שהרי הענבים גדלים בקיץ), וחולה שאין יכול לשתות כלל לא יין ולא מיץ ענבים ישתה מיץ אשכוליות שהוא חמר מדינה, ואף לדעת מרן החזו"א שאין היום חמר מדינה ישתה מיץ זה שלא לבטל מצות ד' כוסות (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

עז. נשים יוצאות לכתחילה במיץ ענבים שאין דרכן בין ואינן חייבות בשמחת יו"ט (שו"ת אור לציון ח"ג פט"ו תשו' ד').

עח. חולה שאינו יכול לשתות כלל י"א שלכל הפחות אדם אחר יוציאו ידי חובת ד' כוסות כמו בכל כוס של ברכה (מרן הגר"ז זצ"ל), וי"א שבד' כוסות א"א לצאת יד"ח ע"י אחרים (מרן החזו"א זצ"ל), ואם אינו יכול לשתות את כל הכוסות י"א שאינם מעכבים ז"א"ז וישתה חלקם (רש"ש פסחים דף ק"ט ע"ב), וי"א דאם אין לו ד' כוסות לא ישתה אפי' כוס אחת (מהר"ל בגבורת ה' פמ"ט).

עט. סדר שנערך במקום ציבורי ואין מספיק כוסות לכל המסובים, יש לתת לכל אחד שני בקבוקים כדי שישתה כוס ראשון מבקבוק אחד וכוס שני מבקבוק שני וחוזר חלילה, שאם ישתה מבקבוק אחד כמה פעמים **ברצף** נחשבת שתייתו כהמשך לשתייתו הקודמת וכאילו שתה הכל בבת אחת (פמ"ג ע"פ רש"י פסחים ק"ח ע"א וע"י ביאור"ל שם ד"ה על הסדר).

מצות הסיבה

פ. מצות אכילת מצה ושתיית ד' כוסות צריכים הסיבה שהוא דרך חירות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, ואם אכל בלא הסיבה צריך לחזור ולאכול בהסיבה ובאפיקומן אינו חוזר כיון שאין אוכלים פעמים אפיקומן (ע"י שו"ע סי' תע"ב סי"ז ומ"ב סק"ב), וי"א דבזמן הזה שאין דרך להסב בדיעבד יצא בלא הסיבה (רמ"א שם), ולכך כשחוזר ואוכל כזית מצה בהסיבה או חוזר לשתות בהסיבה אינו מברך (רמ"א שם).

פא. מצוה לכתחילה לשתות את כל היין שבכוס ובדיעבד די ברוב כוס (שו"ע שם ס"ט ומ"ב סק"ל), וכיון שצריכים לשתות את היין בהסיבה וא"א שלא ישפך מהכוס עד שיסב יש **עצה בזה שישתה מעט קודם הסיבה ולא יבלע וכשיסב יבלע את המעט שבפיו ואח"כ ימשיך וישתה את שאר הכוס** (שמעתי ממו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

פב. מנהג ספרד שגם נשים מסיבות (שו"ע שם סעי' ד'), אבל מנהג אשכנז שאין מסיבות כיון שסומכות על הראב"י דבזמן הזה אין דרך להסב (רמ"א שם), אבל מ"מ צריכות לאכול המצה ולשתות הדי' כוסות **בישיבה** כדרך חירות ולא בעמידה, ואם אכלה או שתתה בעמידה צריכה לחזור ולאכול או לשתות בישיבה, וכן הדין לענין כל הפטורים מהסיבה כתלמיד אצל רבו (ע"י ב"ח שם), ומ"מ אם רוצות הנשים יכולות להסב (חת"ס והגר"ח קניבסקי זצ"ל הורה בביתו לנשים להסב שהיום אין הבעל מקפיד על אשתו אם תיסב).

פג. בן אצל אביו וכן נכד אצל סבו צריך הסבה משום דבסתמא מוחלים לבניהם (ע"י שו"ע סי' תע"ב סי"ה ומ"ב סק"ד), אבל תלמיד אצל רבו או אצל ת"ח מופלג בדורו אינו מיסב אלא א"כ נתן לו רשות (שו"ע סי' תע"ב סי"ד ומ"ב שם סק"ט), וחתן אצל חמיו שהוא רבו או מופלג בדורו ג"כ צריך נטילת רשות (הליכות שלמה פ"ט סק"ח חוט שני פ"ז סק"ח).

פד. כשמברכים שהחיינו יכוונו על כל מצוות הלילה שהם ארבע כוסות, אכילת מצה ומרור, אמירת ההגדה ושאר מצוות הלילה (אבודרהם, ויש מסורת מהגר"א שיש שישים מצוות בליל הסדר, ושמתמי ממו"ר הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל שבדק ומצא החשבון, והגרש"ז אוערבך זצ"ל נהג לומר לכל המסובים קודם הקידוש לכיון בברכה זו על כל מצוות הלילה), וכן יכוונו על מצות בדיקה וביעור חמץ (ע"י טור סי' תל"א בשם הרא"ש שאין מברכין שהחיינו בשעת הבדיקה שהבדיקה היא לצורך הרגל וסומכים על שהחיינו שאומרים ברגל), ומטעם זה אף הנשים שבירכו כבר שהחיינו בהדלקת נרות יו"ט כשעדיין לא הגיע הזמן של מצוות הפסח מ"מ יענו אמן על ברכת שהחיינו של המקדש ויכוונו על כל מצוות הלילה (שו"ת שבט הלוי ח"ג עמ' פ"ט).

פה. מנהג העולם שאין מברכין ברכה אחרונה על כוס של קידוש אע"פ שידועים מראש שיעבור זמן שיעור עיכול עד שיגיעו לשתית כוס שני (ע"י שו"ע הרב תע"ג ס"ב), ואולם י"א שאם רואה שעובר זמן עיכול יברך על הגפן (הגר"ש אלישיב זצ"ל, והגר"א"ל שטיינמן זצ"ל הסתפק בזה והיו שנים שברך ברכה אחרונה, ואולם הגרש"ז אוערבך זצ"ל אמר שאם יברך הגפן יפסיד בכך את הקידוש במקום סעודה, ולכך נהג לאכול מעט בצנעא מן הכרפס במשך ההגדה כדי שלא יעבור זמן שיעור עיכול, ע"י הליכות שלמה פ"ט כ"ד).

מצות אכילת מצה

פו. מצות עשה מן התורה לאכול מצה שמורה בליל חמשה עשר שנאמר "בערב תאכלו מצות", והכל חייבים בכך אנשים ונשים, וקטן שהגיע לחינוך מחנכים אותו ומאכילין אותו כזית מצה ומצותה כל הלילה, ומשאכל כזית מצה יצא ידי חובתו (ע"י רמב"ם פ"ו מחמץ ומצה ה"א וה"י, ושו"ע סי' תס"א ומ"ב סק"ב), ומ"מ מקיים מצוה בכל כזית וכזית שאוכל בלילה הזה (מהר"ל גבורת ה' סי' מ"ח).

פז. שיעור אכילת מצה מן התורה הוא כזית כשיעור הגדול שהוא כ-30 גרם, ואולם לכזית דרבנן ולכורך ואפיקומן מספיק לקחת - 15 גרם - שהוא השיעור הקטן ולכך אין צריך עורך הסדר שהמצות לפניו לאכול שני זיתים כשיעור הגדול אלא יאכל כזית קטן מהעליון וכזית קטן מן הפרוסה באופן שיחד יגיע לכזית גדול (ע"י שו"ע סי' תפ"ו סי"א ומ"ב סק"א), ובשעת הדחק מספיק - 10 גרם (ובמדידה משוערת - במצת יד - חצי מצה או שליש תלוי לפי גודל המצה ועוביה - ובמצת מכונה - רוב מצה ומרן הסטייפלר זצ"ל נהג למדוד שיעור כזית מצת יד בגודל כף יד כשאצבעותיו פתוחות ולכורך ואפיקומן כשיעור כף יד בלי האצבעות), מרור בזמן הזה דרבנן, ולכן אפשר לשער למצות מרור כחצי ביצה שהוא כ- 25 גרם - ולכורך כשליש ביצה שהוא כ- 17 גרם, ויש שהורו דאף לכזית מרור די בשיעור - 17 גרם - (ע"י מ"ב סי' תפ"ו סק"א וע"י באריכות שער המועדים פרק י"ט).

פח. האוכלים מצות מכונה במהלך ימי הפסח, מ"מ בליל הסדר אוכלים מצות יד למצות אכילת מצה משום שצריך לעשותם לשמה וכשנעשו במכונה אין נחשב שנעשו לשמה (הוראת רוב הפוסקים), ואין להקל בשום אופן לאכול מצות מכונה בליל הסדר גם ע"י התרת נדרים (משנת הגר"ש פסח עמ' ע"ד, וכשהיה מו"ר הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל בשוויץ בזמן המלחמה לא היה ניתן להשיג מצות יד, ואכל רבינו את הכזית מצה ממצות מכונה אך לא בירך, וכשעלה לא"י אמר לו מרן הגר"י זצ"ל שדעתו של אביו מרן הגר"ח זצ"ל היתה שאפשר לברך על מצות מכונה).

פט. אם הקיא את המצה שאכל או את הדי' כוסות ששתה אין צריך לחזור ולאכול ולשתות (כר"י בחולין ד"ף ק"ג ע"ב דאזלין בתר הנאת גרונו), אבל אם הקיא את הסעודה אין יכול לברך ברכת המזון דלברהמ"ז צריך הנאת מעיו (שו"ת חת"ס סי' קכ"ז).

מצות סיפור יציאת מצרים

צ. מצות סיפור יציאת מצרים דאורייתא, וכשמכריז 'מגיד' יכוון לצאת ידי מצוות עשה של סיפור יציאת מצרים, וי"א בפה קודם ההגדה 'הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות עשה של סיפור יציאת מצרים, ואסור להפסיק בדיבור או באכילה באמצע ההגדה שהרי הוא כאומר הלל ועוסק בשבחיו של מקום שאין להפסיק (מ"ב סי' תע"ג ס"ד וביאורו"ל שם ד"ה הרשות בידו).

צא. עיקר המצווה לספר לבנים בדרך שאלה ותשובה, ומעיקר הדין מספיק שאחד מהבנים שואל מה נשתנה, אבל מנהג רבים שכל הבנים שואלים מה נשתנה, ונכון לומר קודם שיאמר "עבדים היינו" "התירוץ על הקושיות הוא" כדי שיתפרש בדרך תשובה, ואף שעיקר המצווה לספר לבנים מ"מ אם יושב בליל הסדר ואין בניו ואשתו עמו שהדין הוא שואל את עצמו עליו לספר את יציאת מצרים לעצמו בקול רם כאילו שאחרים עמו (כף החיים תע"ג סק קכ"ז).

צב. כל המרבה בסיפור יציאת מצרים הרי זה משובח ועיקר המצווה להחדיר אמונה בילדים שהכל מאיתו יתברך, וזה ע"י שהאב עצמו מתרומם ויש לו השגה בגדולת הניסים ומהות יציאת מצרים, ולכן על האב להתכוון לפני החג ולהתעלות בעצמו ועל ידי זה יוכל להשפיע לבניו (מו"ר הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל).

צג. כשמסובים כמה משפחות יחד ראוי שכל אב יספר קצת לבניו מספור יציאת מצרים כדי לקיים בעצמו מצוות והגדת לבנך, וכן כשמתארח בן נשוי עם בניו אצל אביו לא יסתפק במה שמספר הסבא לנכדים אלא יספר גם האב לבניו בעצמו, ומ"מ אין צריך האב להביא את בניו אליו משום דחיוב התורה לאב לספר לבניו הוא רק במצויים אצלו (רבינו הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל).

צד. בליל הסדר היה מרן הגר"י זצ"ל רוקד אחר נרצה משום שעיקר החיוב הוא להגיע לתכלית של "כאילו הוא יצא עתה ממצרים" (שמעתי ממו"ר הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל), וגדר ההלל שאומרים בליל הסדר הוא הלל בתורת שירה, ולכן אומרים אותו בהפסקות ובישיבה שכשרואים את יציאת מצרים בחוש אומרים שירה.

מצות אפיקומן

צה. יש לאכול אפיקומן לפני חצות דכיון שהוא זכר לפסח צריך לאוכלו בזמן הפסח והפסח אינו נאכל אלא עד חצות (שו"ע תע"ז ס"א), **זמן חצות: 12:39** (ופעם אחת האריך הגאון בהגדה והבחין שחצות ממשמש ובא וצוה לאכול אפיקומן ונשאר כל המאכלים ומיני המגדים על השולחן ולא אכל שום אחד מהם אפילו אשתו ובי"ב, ע"י מעשה רב השלם עמוד רכ"א).

צו. **עצת האבני נזר** (או"ח סי' שפ"א) למי שמתאחר ולא יספיק לאכול אפיקומן קודם חצות שיאכל כזית מצה על **תנאי** שאם כמ"ד שזמן אכילת מצה עד חצות יהא כזית זה **לשם אפיקומן** וימתין עד לאחר חצות ואז יוכל להמשיך בסעודתו כי האיסור לאכול אחר אפיקומן הוא רק בזמן המצוה, ואם כמ"ד שזמן אכילת מצה עד עלות השחר תהיה האכילה סתם שלא לשם מצוה ומה שיאכל בסוף הלילה יהיה אפיקומן (ומרן הגרי"ז זצ"ל אמר שא"צ להתנות כלל משום שא"צ כוונה לשם אפיקומן אלא המצה האחרונה שאוכל קודם חצות היא אפיקומן למ"ד שהזמן עד חצות, ואחר חצות ימשיך לאכול ויאכל מצה בסוף הלילה והיא תהיה האפיקומן למ"ד שהזמן הוא כל הלילה).

צז. **אחר** אפיקומן אסור לאכול שום דבר כדי שישאר **טעם מצה בפיו** (שו"ע סי' תע"ח ס"א), ואם אכל אחריו יחזור ויאכל כזית מצה לשם אפיקומן (מ"ב שם סק"א), וכן נכון שלא לשתות כל משקה חוץ **ממים** (מ"ב שם סק"א), ובכלל זה מותר לשתות תה אפילו עם סוכר (מ"ב תפ"א סק"א משום דתה אינו מבטל טעם מצה וכמים דמי), וכן אין לעשן אחר אכילת אפיקומן כמו שאסור לאכול ולשתות (ביאה"ט שם סק"א, וכל זה לבד מזה דהעישון אינו בכלל אוכל נפש ואסור ביו"ט).

ליל שימורים

צח. **ליל פסח** הוא ליל שימורים מן המזיקים ולילה כיום יאיר, ולכן נוהגים שלא לקרות על המיטה אלא פרשת שמע וברכת המפיל ולא שאר דברים שאומרים בלילות להגן מן המזיקים (רמ"א סי' תפ"א ס"ב), ומ"מ חתן בימי שבעת ימי המשתה לא ילך בלי שומר משום שלחתן נטפלים המזיקין באופן מיוחד ועל זה אין שמירה בלילה הזה (פוסקים).

צט. **נוהגים** שלא לנעול את דלת הבית בליל פסח לפי שאנו בטוחים בשמירתו של הקב"ה (מג"א שם סק"ב), ואולם אין זה פוטר **שומר** בלילה זה מחיוב שמירה כיון שאין זה אלא ענין **סגולי** וכשיש חיוב שמירה על חפץ חייב לשומרו כדן (הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ומהגרא"ל שטיינמן זצ"ל שמעתי דלא אמרו אלא שמשומר מן המזיקין ולא מן הגנבים, ומה שפותחים את הדלת הוא רק להיכר שהוא ליל שימורים).

חול המועד

ק. **המוצא** חמץ בחוה"מ שלא נמכר לגוי יוציאנו ויבערנו מיד (שו"ע סי' תמ"ו ס"א), ואם מצאו ביו"ט או בשבת חוה"מ שהוא מוקצה כופה עליו כלי עד הלילה ואז יבערנו (שו"ע שם), ובזמננו שמוכרים את כל החמץ שבבית לנכרי י"א שא"צ לשורפו אלא יצניענו עם שאר החמץ שמכר לנכרי (מקראי קודש פסח ח"א סי' ע"ד), אולם הכרעת הפוסקים שיש לשורפו גם אם נמכר במכירת חמץ לנכרי ואין בזה חשש גזל מנכרי (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' נ"ג וח"ט סי' קט"ז, וישא יוסף או"ח ח"ג סי' צ"ג בפרט שאין אנו סומכים על המכירה בחמץ גמור).

קא. **כל** שבעת ימי הפסח אם רצה לאכול מצה אוכל לא רצה לא אוכל אבל בלילה הראשון חייב כל אחד מישראל לאכול מצה כדכתיב "בערב תאכלו מצות" (רמב"ם פ"ו מחמץ ומצה ה"א), וי"א שיש מצוה קיומית לאכול מצה כל שבעה ואין מברכים על זה (הגרי"א במעשה רב פסח אות קפ"ה, ומטעם זה נהג רבינו הגרא"ל שטיינמן זצ"ל להכין כזיתים של מצה כדי לקיים מצות אכילת מצה לשיטת הגרי"א, ואמר במתק לשונו 'הלא אם אוכל כזית ומחצה אינו מקיים מצוה בחצי הנוסף ולשם מה אוכלים מצה אם לא בשביל קיום מצוה?', ומטעם זה יש שהקפידו לאכול מצות עבודת יד בכל ימי הפסח משום לשמה (הגרי"א קוטלר זצ"ל).

קב. **כל** הימים של חול המועד **אומרים הלל בדילוג** כמו בר"ח מפני שבשביעי של פסח אין אומרים הלל ד"דמעשי ידי טובעין בימים ואתם אומרים שירה" וכיון שבשביעי של פסח אין אומרים אותו על כן אף בחוה"מ אין גומרים את ההלל שלא יהיה עדיף מיו"ט (שו"ע סי' ת"צ ס"ד ומ"ב סק"ז ובסי' תרמ"ד סק"ד ביאר המ"ב טעם אחר שבסוכות כל יום נידון כיו"ט בפני עצמו דחלוק כל יום לענין הקרבנות משא"כ בפסח, ומטעם זה בברכת הפטרה של חוה"מ פסח אין מזכירין את היו"ט ואילו בסוכות מזכירין את היו"ט), ומ"מ מי שלא גמר את ההלל ביו"ט ראשון יכול להשלים בשאר ימים (הוראת מרן הגר"ח זצ"ל ויש להסתפק האם הביאור הוא דכל פסח חשיב כיו"ט אחד ואומרו על חג הפסח או דהוא השלמה ליו"ט ראשון), ואף אם נזכר בשביעי של פסח יכול לאומרו כיון שאומרו כהשלמה ליו"ט ראשון ולא על שביעי של פסח (שמעתי ממורי הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

עישון סיגריות והרחת טבק בפסח

קג. **אסור** להריח חמץ בפסח, ולכן העובר ליד בתי מאפה של נכרים יזהר שלא להריח מאפי חמץ בפסח (בן איש חי פ"ר צו לט), וכן אין לעשן סיגריות בפסח או להריח טבק בפסח כיון שמעורב בהם מיני חמץ שונים (ע"י מ"ב סי' תס"ז סק"ג ושו"ת מהרם שיק או"ח סי' רמב וחוט שני פסח פ"ז סק"ד ותשובות והנהגות ח"ד סי' צ"ז אות א).

קד. אין להשתמש בציפורן בהבדלה בפסח משום שרגילים להשרות את הציפורן בספירט קודם היבוש (מבית לוי).

קטניות בפסח

קה. **מנהג** בני אשכנז שלא לאכול קטניות בפסח (רמ"א סי' תנ"ג ס"א), והוא כמו איסור גמור מדרבנן (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל עפ"י שעה"ת שם בשם המהר"ל דהאוכלם בפסח עובר בלאו ד"לא תסור" והעובר על דברי חכמים חייב מיתה, ומה"ט הורה בעל ה"דבר אברהם" בגטו קובנא שיש להעדיף לאכול מצה עשירה ולא קטניות אף ששניהם אסורים רק ממנהג), ומ"מ אסורים רק באכילה אבל בהנאה מותרים (רמ"א שם), ואמנם בני ספרד לא קיבלו מנהג זה ואוכלים קטניות בפסח, ויש מבני ספרד שנוהגים להחמיר בכמה מיני קטניות אבל בכל אופן לא קיבלו את זה כאיסור (ע"י כה"ח שם סק"י).

קו. **חולה** שאין בו סכנה הצריך לאכול קטניות (מ"ב שם סק"ז), וכן **תינוקות** מותרים באכילת קטניות (חיי אדם כלל קכ"ז ס"ו), ומייחדים להם כלים מיוחדים שלא יתערבו עם שאר כלי הפסח (שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רמ"א וע"י כה"ח שם סק"ז).

קז. מותר לחמם קטניות בכלי נפרד על כירה של פסח ואין צריך כירה מיוחדת לקטניות (הוראת הגר"ש ואזנר זצ"ל).

קה. קטניות ומצה שרויה אינם מוקצה אף להנוהגים שלא לאוכלם ומותר לטלטלם בשבת ויו"ט (ע"י מ"ב ס"י ש"ח ק"ע דהואיל ומותר לאחרים אינו מוקצה, וע"י חזו"א ס"י מ"ט סקט"ו וסקט"ז, וארחות שבת ח"ב פ"ט אות ר"ד).

ברכה על מצה ברי"ט

קט. מצה מטוגנת דהיינו מצה שמפוררים אותה לחתיכות קטנות שאין בהם כזית ומטגנים אותה עם ביצה ושמן יאכלנה רק בתוך הסעודה (מ"ב ס"י קס"ח סק"ו דספק אם טיגון כמבושל ומבטל ממנו תואר לחם).

קי. ריסק את המצות לחתיכות קטנות ממש וטיגנם עד שאין להם תואר לחם ברכתם מזונו (הוראת הגר"ש אלישיב זצ"ל).

שבת חול המועד פסח

קי"א. יש להמנע מלהשרות מצות במרק בשבת (להאכלים שרויה) כשהיד סולדת בו כיון שיש דעות שיש ביכול אחר אפיה ומצה מקלי הבישול דמתבשל אפילו בכלי שני (הגאון רבי יצחק אלחנן היה רגיל לעורר על כך בדרשת שבת הגדול).

קי"ב. אין להסיר בשבת כפולה מהמצה דהיינו מצה שחלק ממנה נכפל בעת האפיה מחשש בורר אלא יסיר את הכפולה יחד עם חלק מהמצה (ע"י ארחות שבת ח"א ע"מ ק"מ).

קי"ג. מצות שבורות ושלמות המעורבות זו בזו ורוצה לברור את השלמות לצורך לחם משנה י"א דזה בגדר תערובת ואין לברור רק לפי כללי הברירה (הליכות שלמה ע"מ שלה משום שהשבורות שאינן כשרות לחם משנה יש בנטילתן משום ברירת פסולת מתוך אוכל), ויש שהתירו בזה דהשימוש לחם משנה אין בו די כדי להחשיבו לשני מינים וכיון שמין אחד הוא אין בזה איסור בורר (איל משולש בשם הגר"ש אלישיב והגר"י קרליץ זצ"ל וע"י ארחות שבת שם).

קי"ד. אין להסיר את הקצוות השרופים של המצות משום איסור בורר אלא יסירם רק עם מעט מהמצה (מ"ב סק"ז).

קידושא רבא בפסח

קטו. אין יוצאין ידי חובת קידוש במקום סעודה בעוגות העשויות מקמח תפוחי אדמה כיון שברכתם שהכל נהיה בדברו ואינם בכלל פת, ואולם האוכלים שרויה יכולים לצאת ידי קידוש במקום סעודה באכילת עוגה מקמח מצה שברכתה מזונו (פשוט).

שביעי של פסח

קטז. ליל שביעי של פסח אין אומרים שהחיינו כיון שאינו רגל בפני עצמו כמו שמיני עצרת (שו"ע ס"י ת"צ ס"ז), ואולם אם טעה ובירך שהחיינו לא הוי הפסק דמאחר שהיה סבור שצריך לברך אין כאן היסח דעת (הליכות שלמה וע"י מקראי קודש פסח ב' ס"ב).

קיז. נוהגים לאכול סעודה שלישית בשביעי של פסח מחמת חביבות המצה שזמנו הולך לו (מעשה רב להגר"א אות קפ"ה).

חמץ שעבר עליו הפסח

קיח. חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אף אם בדק וביטל כדן אסור באכילה והנאה (שו"ע תמ"ח ס"ג וס"ה ומ"ב סקכ"ה), ובמקום הפסד מרובה יש להקל בביטל ובדק כדן דמותר בהנאה (מ"ב שם).

קיט. מיני חמץ שאסור להשהותם רק מדרבנן אין בהם איסור חמץ שעבר עליו הפסח (מ"ב ס"י תמ"ז ס"י ק"א וס"י תמ"ב סק"א).

קכ. רבים מהדרין שלא לקנות אחר הפסח חמץ גמור אע"פ שנמכר לגוי במכירת חמץ (ע"י מעשה רב אות קצ"א, דינים והנהגות פ"ח כ"י, וכ"ז במכירת חמץ הציבורית הנהגת כיום שהחמץ נשאר בביתו של הישראלי אבל לא כשמוכר את החמץ לגוי ומעבירו ממש לרשותו כמו שנהג הגאב"ד הגר"י קרליץ זצ"ל שהקצה את מרפסת ביתו לגוי ומסר לו את המפתח והניחו רבים שם חמץ גמור הנמכר לגוי), אבל על תערובת חמץ כמו אבקות מרק, נקניקיות, שניצלם מהחי והצומח, וקמח, יכולים לכתחילה לסמוך על המכירה (באר ישראל ע"מ ס"א).

קכ"א. אין לקנות לאחר הפסח רק ממי שיש בידו תעודה שמכר חמצו, ואפילו זמן רב אחר הפסח (ומעשה באחד שנכנס לחנות בצפת לאחר הפסח וביקש מהמוכר תעודה שמכר חמצו ואמר המוכר שאינו צריך כיון שהוא גוי, ושאלתי למו"ר מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל האם יכול לסמוך עליו, ואמר שיהודי לא אומר על עצמו שהוא גוי ועל כן אם אומר שהוא גוי בורר שזה אמת ואפשר להאמין לו).

קכ"ב. תרופות שעבר עליהם הפסח מותרים לחולה שאין בו סכנה אפילו אם לא מכרו אותם (שעה"צ ס"י תס"ו סק"ד).

חמץ שלא נמכר מחמת אונס

קכ"ג. מי שעשה את הרב שליח למכור את חמצו ואירע אונס שהרב חלה ולא מכר את חמצו או שנמצא שמכר בטעות ליהודי לא נאסר החמץ לאחר הפסח (הוראת הגר"ש ואזנר זצ"ל ע"י שו"ע ס"י תמ"ח ס"ג דבאונס ג"כ נאסר החמץ, ואמנם באונס גמור דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה מותר ובתנאי שביטל את חמצו וע"י מבית לוי מועדים ע"מ ר"ח וע"י בשע"ת שם סוסק"ג בלא נמכר מחמת שהיה בבית האסורים).

קכ"ד. מי שעשה את הרב שליח למכור את החמץ ונעלמו להרב חלק מההרשאות לפני המכירה אין נאסר החמץ כיון שהרב מוכר את כל החמץ שעשו אותו שליח למכור אף בלא שפתקי ההרשאות לפניו (ע"י מבית לוי שם).